

Dinamica echilibrului de putere în Marea Neagră
(I). Situația până în anul 2021
(Power Balance Dynamics in the Black Sea
(I). Situation by 2021)

Andreea Adina POPA

Abstract

Extremely important for Europe, the Black Sea region is an important meeting point for the East-West Corridors and the North-South Corridor. Control of the Black Sea could easily dominate continental Europe, especially the Balkans and Central Europe, as well as the Eastern Mediterranean, the South Caucasus, and the northern Middle East. There are three NATO members in the region (Bulgaria, Romania, and Turkey) and several NATO partner countries, so any instability or hostility in the region will directly affect the actions of the Alliance. In Warsaw, at NATO summit in July 2016 allied leaders stated that the actual policy of Russia that has reduced stability and security, increased unpredictability, and changed the security environment. The security of this special area is vital to trade and the prosperity of the whole region. At present, the geopolitical model of the Black Sea is complex and changing, so we are witnessing the redesign of the world order in the near future.

The aim of the study is to analyze the model of threat balance theory developed by Stephen Walt from a quantitative and qualitative perspective and its adaptation through the author's vision to the context of the Black Sea region using advanced statistical methods to present the model customization for countries from this region. The statistical methods used (multidimensional scaling with Euclidean distance analysis based on scores obtained on a Likert - Osgood scale) for quantitative and qualitative analysis are complemented by a research desk analysis of data from official sources. The study will have two parts, respectively (I) The situation until 2021 which contains data for the period 2019-2021 inclusive and (II) The situation after 2021 which will contain data as well as the presentation of the situation starting with 2022 which will be published later. The intrinsic value of the whole study is given by the fact that it puts on the map the strategic security analysis in the Black Sea region, the model of the theory of threat equilibrium developed by Stephen Walt.

The Black Sea region is still an important area of competition. This confrontation and the threat it poses can develop to the point where they will eventually push the world to the brink of a new war, but these issues can be resolved through diplomacy and calm, which is vital to the stability of the region.

Key words: *Balance of Power, Black Sea, Military Power Balance, Military Strategy, Security Cooperation, Threat Balance Theory*

Introducere

Regiunea Mării Negre este vitală pentru Europa și este intersecția dintre Coridorul Est-Vest și Coridorul Nord-Sud. Unii experți consideră că cei care controlează Marea Neagră pot controla cu ușurință spațiul european, în special Balcanii și Europa Centrală, apoi Mediterana de Est și Caucazul de Sud precum și Orientul Mijlociu și de Nord.

Din punct de vedere istoric, această regiune este punctul de întâlnire dintre Europa și Orient. Securitatea acestei zone speciale este vitală pentru comerț și pentru prosperitatea întregii regiuni. În acest context, nu este greu de înțeles că actuala stare de instabilitate nu este propice dezvoltării economice și potențialului de dezvoltare regională.

În prezentul studiu voi analiza modelul teoriei echilibrului amenințării, dezvoltat de Stephen Walt din perspectivă cantitativă și calitativă și îl voi adapta la contextul regiunii Mării Negre folosind metode statistice avansate, cu scopul de a prezenta personalizarea modelului pentru țările din această regiune. Metodele statistice folosite (scalare multidimensională cu analiza distanțelor euclidiene pe baza scorurilor obținute pe o scală de tip Likert-Osgood) pentru analiza cantitativă și calitativă sunt completate cu o analiză de tip *research desk* privind date din surse oficiale.

Studiul va avea două părți. În cea de față, voi prezenta situația până în anul 2021, bazându-mă pe date valabile pentru perioada de timp 2019-2021 inclusiv; a doua parte, ce va fi publicată într-un număr viitor, va cuprinde situația de după anul 2021. Valoarea intrinsecă a întregului studiu este dată de faptul că pune pe harta analizei strategice de securitate în regiunea Mării Negre modelul teoriei echilibrului amenințării dezvoltat de Stephen Walt.

Bazinul Mării Negre. Repere istorice

Sub aspect istoric, Bazinul Mării Negre nu a fost doar un spațiu de cooperare și comerț, ci și o zonă de confruntare militară și politică. Marea Neagră este astăzi zona de frontieră dintre spațiul Uniunii Europene și Alianța Nord-Atlantică, pe de o parte, și spațiul caucazian, pe de altă parte. După cum arată Alexandru-Marian Crenganiș, „Ca spațiu geopolitic, Bazinul Mării Negre se caracterizează prin conflicte înghețate datorate existenței continue a «moștenirii» culturale, sociale, politice și militare ale Uniunii Sovietice și de competiția dintre Turcia și Federația Rusă pentru supremație marină. În plus, țările de coastă alături de UE încearcă, de asemenea, să dezvolte cooperarea economică și să consolideze democrația”¹.

Competiția dintre Imperiul Otoman și extinderea Imperiului Rus a dus adesea la războaie. Rusia se luptă să controleze întregul spațiu maritim, în special asupra strâmtorilor Mării Negre, jucând rolul de eliberator al națiunilor creștine². Un moment important a fost Războiul Crimeii (1856-1859), când cele două state (Marea Britanie și Franța) au făcut alianță cu Imperiul Otoman cu scopul de a menține echilibrul puterii regionale. Înfrângerea Rusiei și slăbirea hegemoniei Imperiului Otoman „a deschis calea țărilor de pe coasta de vest a Mării Negre (inclusiv România) și a Balcanilor să obțină independența națională”³.

După Primul Război Mondial, dezintegrarea Imperiului Țarist și, respectiv, a Imperiului Otoman a schimbat din nou raportul de putere la nivel regional. „Disputa perenă privind regimul strâmtorilor Mării Negre”⁴ a fost soluționată în cele din urmă de *Convenția de la Montreux* din 1936, care reliefează situațiile politice și tehnice de la acea vreme cu privire la restricțiile de tonaj și de durată ale staționării navelor de război, fiind și astăzi de actualitate.

Structura geopolitică regională s-a schimbat din nou în timpul celui de-al doilea Război Mondial când, în Crimeea, s-au dus lupte aprige cu precădere în portul Sevastopol. Exceptând Turcia, care a ales să devină membru NATO (1952), restul entităților politice din jurul Mării Negre fie erau parte din Uniunea Sovietică, fie „state satelit ale Uniunii Sovietice”⁵, adică membre ale *Pactului de la Varșovia*. Regiunea a fost „spațiul de desfășurare ale războiului rece, cu perioade scurte de destindere relativă”⁶, în timp ce Uniunea Sovietică a lucrat pentru a-și

¹ Alexandru-Marian Crenganiș, „Extinderea Construcției Europene în zona extinsă a Marii Negre. Balcanii de Vest”, în *Asociația Casa Mării Negre*, 2021, disponibil la <https://www.casamariinegre.ro/studii/geopolitica/109/extinderea-construcției-europene-in-zona-extinsa-a-marii-negre-balcanii-de-vest> (accesat pe 21 noiembrie 2021).

² Hélène Carrère D'Encausse, *Imperiul Eurasiei: o istorie a Imperiului Rus de la 1552 până astăzi*, traducere Anca Irina Ionescu, Orizonturi, București, 2008, p. 9. [titlu original: Hélène Carrère d'Encausse, *L'Empire d'Eurasie: une histoire de l'Empire russe de 1552 a nos jours*, Fayard, Paris, 2005.

³ Dominic Lieven, „Dilemmas of Empire 1850-1918. Power, Territory, Identity”, în *Journal of Contemporary History*, vol.34, nr. 2, aprilie 1999, pp. 172-185.

⁴ Sergiu Celac, *De ce contează Marea Neagră. Istoria nu este numai despre trecut*, New Strategy Center, 2016, p. 2, disponibil la http://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/Policy_paper_-_De_ce_conteaza_Marea_Neagra_-_NSC_-_iunie_2016-1.pdf (accesat la 29 noiembrie 2021)

⁵ *Ibidem*, p. 2

⁶ Mircea Malița și Dan Dungaci, *Istoria prin ochii diplomatului. Supraviețuirea prin diplomație, „deceniul deschiderii”(1962-1972) și crizele globale*, Editura RAO, București, 2015, pp. 325-350.

transforma flota Mării Negre într-un instrument de conducere militară și de proiectare a propriilor forțe, tensiunile și incidentele navale escaladând ocazional.

Căderea comunismului și dezintegrarea Uniunii Sovietice și a Iugoslaviei au modelat un model regional mai divers, incluzând state membre NATO și/sau state membre sau candidate ale UE, dar și state care au luat în considerare alte opțiuni. Aproape toate au trecut printr-o perioadă de tranziție spre o democrație funcțională și o economie de piață. Unele au evoluat într-un sistem de guvernare autocratic, altele au acceptat valorile și sistemele occidentale. Federația Rusă a mers pe o cale specială caracterizată de centralizarea totală a pârghiilor puterii, militarizarea accelerată și ostilitatea declarată Occidentului, mai ales față de SUA. Frontul de luptă al noii asertivități a devenit regiunea extinsă a Mării Negre.

Totodată, în anii de după încheierea Războiului Rece, în ciuda diferențelor, s-au făcut câteva încercări laudabile de stabilire a unui cadru de cooperare constructiv. Așadar, la inițiativa Turciei, la Summitul regional de la Istanbul, din 25 iunie 1992, a fost înființată Organizația de Cooperare Economică a Mării Negre (OCEMN), ca instrument interactiv care vizează realizarea unor proiecte comune în anumite zone⁷. OCEMN nu a reușit implementarea de proiecte majore, în principal ca forum de dezbatere și contact cu țări care nu au participat la dialog în alte moduri (cum ar fi Armenia și Azerbaidjan).

NATO și Uniunea Europeană au formulat, de asemenea, multe inițiative și planuri de lucru ca răspuns la necesitățile regiunii extinse a Mării Negre. Odată cu aderarea Bulgariei și a României la NATO (2004) și a integrării în UE (2007), aceste două state au devenit puteri în Marea Neagră și au fost obligate să gestioneze consecințele noului statut.

După adoptarea *Strategiei de Securitate a Uniunii Europene*(2003), Consiliul Europei (din mai 2004) a emis documentul *Politică Europeană de Vecinătate pentru țările extinse din sudul și estul UE*. Au urmat alte două documente de planificare: *Parteneriatul Estic* – conceput de Polonia și Suedia pe o inițiativă comună de dezvoltare a relațiilor bilaterale dintre Uniunea Europeană și Armenia, Georgia, Azerbaidjan, Bielorusia, Republica Moldova și Ucraina – și *Sinergia Mării Negre* (14 februarie 2008) – care a urmărit dezvoltarea cooperării multilaterale cu țările menționate mai sus alături de Federația Rusă și Turcia.

La Summitul NATO de la București, din aprilie 2008, a fost discutată și perspectiva stabilirii unor relații mai apropiate în regiunea Mării Negre. Președintele Vladimir Putin a avut o abordare incontestabilă de frustrare și ostilitate în celebrul său discurs de la Summitul de Securitate desfășurat la München din 2007. A urmat Războiul Georgiei din august 2008, ocuparea și recunoașterea unilaterală ulterioară a provinciilor aflate sub suveranitatea Georgiei ca state independente, anexarea ilegală a Crimeei precum și războiul mixt din sud-estul Ucrainei.

Problemele geopolitice acide specifice ultimilor ani sunt probabil o manifestare a încercărilor marilor actori de a crea o poziție favorabilă de negociere pentru noua formă de revizuire a ordinii globale actuale⁸. Sub presiunea comună a mai multor jucători globali, modelul geopolitic actual și-a atins limita. Asistăm la dezintegrarea ordinii politice mondiale actuale și la stabilirea unei noi paradigme geopolitice globale împărțită între intervenția militară a Rusiei și imprevizibilitatea Statelor Unite în epoca Trump.

Această schimbare de paradigmă modifică terenul de joc al imperiilor, astfel încât Marea Neagră nu mai este moneda de schimb a acestora, și este dificil de crezut că țările din regiune nu

⁷Sergiu Celac, *op.cit.*, p.2

⁸ Dorin Popescu, „Regiunea Mării Negre, poligon de testare a unei noi ordini mondiale”, în *Casa Mării Negre*, 2021, https://www.casamariinegre.ro/studii/geopolitica/1/regiunea-marii-negre-poligon-de-testare-a-unei-noi-ordini-mondiale#_ftn1 (accesat pe 21 noiembrie 2021)

vor putea aduce schimbări, prin influența în actuala structură de negocieri cu privire la „echilibrarea” Bazinului Mării Negre, impunând o altă abordare decât cea din istoria veche sau mai recentă a regiunii. Noua paradigmă aduce pentru prima dată la masa negocierilor jucători politici locali care au, astfel, posibilitatea de a obține un grad înalt de eliberare politică și de independență economică, iar eterogenitatea aspirațiilor și a soluțiilor face puțin probabil ca un hegemon unic să apară din nou în regiune.

Cu siguranță, marile puteri se pregătesc pentru negocieri care prefigurează viitoarea ordine mondială, realizând scenariile pentru pregătirea unei poziții favorabile de negociere ce includ operațiuni militare pe scară largă, spectacole militare expuse, testarea limitelor discursului diplomatic, îmbunătățirea și reconfigurarea mijloacelor și a instrumentelor de luptă non-militare (știri false, război media, controlul manipulării maselor). Asistăm, astfel, la un model de disonanță cognitivă transpus prin aceste scenarii la nivelul Bazinului Mării Negre, unde principalul risc real și determinat este că prețul păcii să pară a fi libertatea.

Echilibrul de putere în Bazinul Mării Negre

Echilibrul sau balanța de putere este conceptul de bază al teoriei realiste în domeniul relațiilor internaționale. Balanța de putere reprezintă „o stare de lucruri în care nici o putere nu este într-o poziție preponderentă și nu poate face legea pentru alții”⁹ și are rolul de a ghida și reglementa relațiile dintre entități statale ce au ca principală caracteristică suveranitatea.

Paradigma echilibrului puterii este instrumentul cel mai eficient pentru a reprezenta dinamica sistemului internațional modern și presupune interacțiunea și prezența elementelor atât convergente cât și divergente necesare echilibrării sistemului. În absența echilibrului, un element va domina alte elemente, ceea ce poate provoca consecințe distructive pentru elementul dominant. Scopul menținerii echilibrului prin balanța de putere este de a reda stabilitate sistemului dar și a elementelor constitutive ale respectivului sistem.

În timpul Războiului Rece, principalii poli de putere din Marea Neagră au fost Uniunea Sovietică și Turcia. Potrivit *Tratatului de la Varșovia*, fosta Uniune Sovietică a impus tuturor țărilor din regiune o conducere politică comunistă centralizată. Ca membră a NATO din 1952, Turcia și Grecia au fost singurele puteri regionale care, sub imboldul Statelor Unite, le-a revenit rolul de a echilibra balanța de putere.

După anexarea Crimeei, în 2014, Federația Rusă a construit o infrastructură militară pentru a contracara amenințările aeriene și terestre, cu scopul de a crea o bulă anti-acces pentru a diminua capacitatea NATO de a-și proteja statele membre și de a oferi asistență militară partenerilor din regiune. Rusia încearcă, de asemenea, să-și sporească acoperirea militară în regiunile învecinate, cum ar fi Europa Centrală, Balcani, Caucazul de Sud, Mediterana de Est și Orientul Mijlociu.

Conform teoriei echilibrului amenințării dezvoltată de Stephen Walt, alianțele unui stat nu au rolul să echilibreze puterea în creștere a altui actor statal, ci să contrabalanseze amenințarea la adresa propriei securități dată de această creștere a puterii¹⁰. Sunt patru factori ce definesc nivelul de amenințare: puterea, proximitatea, capacitatea de ofensivă și intențiile ofensive.

1. Primul factor, puterea, reprezintă capacitatea actorilor statali de a utiliza resursele de putere disponibile pentru a influența sau pentru a controla comportamentul statului. Privind spre regiunea extinsă a Mării Negre, constatăm că fosta Uniune Sovietică a fost considerată forța

⁹ Hedley Bull, *Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială*, Editura Știința, 1998, p. 93.

¹⁰ Stephen M. Walt, „Alliance Formation and the Balance of World Power”, în *International Security*, vol. 9, nr. 4, 1985, pp.3-43, disponibil la <https://www.jstor.org/stable/2538540> (accesat la 27.12.2021).

dominantă care a unit toate țările din Europa Centrală și de Est în ideologie și sistem politic. La celălalt capăt al spectrului, cele două țări, Turcia și Grecia, au început o construcție păstrând sistemele lor democratice de guvernare și opțiunea euro-atlantică (NATO). Regiunea Mării Negre s-a caracterizat prin propriul echilibru de putere și evoluția sa – determinată de câțiva factori cheie care o personalizează – ajută la exprimarea importanței sale geostrategice și geopolitice. Principala caracteristică a regiunii este „tensiunea sistemică” dintre Federația Rusă și Occident. Odată cu ascensiunea Turciei ca putere regională, celelalte puteri majore nu dovedesc *leadership* în soluționarea conflictelor dintre aliații NATO din aripa de sud-est, ceea ce duce la noi tensiuni dar și la vechi tensiuni nerezolvate.

Regiunea extinsă a Mării Negre include țările care au litoral la Marea Neagră (precum România, Bulgaria, Turcia, Georgia, Ucraina, Federația Rusă și chiar Republica Moldova), dar fără a se limita la acestea (Armenia și Azerbaidjan, care aparțin aceleiași zone extinse fără a avea litoral la Marea Neagră). După ce peninsula Crimeea a fost anexată ilegal de Federația Rusă, Ucraina a intrat pe teritoriul acestor conflicte înghețate, dar și din cauza conflictului armat care a avut loc după anexare. Remodelarea acestei regiuni este o adevărată provocare în sensul protejării și ancorării ei la idealurile și valorile democratice.

Jocul politic din regiunea Mării Negre Extinse este condus de două curente/tendințe contradictorii. Pe de o parte, avem metodele și/sau procedurile pentru ca țările din regiune să adere la NATO și UE; pe de altă parte, vedem cum Kremlinul are un rol decisiv în dezvoltarea și în consolidarea blocurilor politice, militare și economice care să contracareze evoluția zonelor înconjurătoare ale UE.

2. Proximitatea, al doilea factor utilizat în analiza echilibrului amenințării, duce direct la o creștere a amenințării cu forța țărilor revizioniste față de țara de referință. Capacitatea celei din urmă de a proiecta puterea este invers proporțională cu distanța dintre cele două țări. Când statul mai slab alege comportamentul de aliniere, apare „sfera de influență”. În acest sens, este reprezentativ cazul Regiunii Extinse a Mării Negre și Europei de Est în timpul Războiului Rece.

Dacă țările mai slabe aleg să echilibreze amenințările, complexul de alianță va lua forma unei table de șah. În această circumstanță, țările mici tind să formeze alianțe cu țări mari îndepărtate, astfel încât distanța fizică să împiedice dezvoltarea amenințărilor la adresa securității lor din partea aliaților. Exemplele României, Bulgariei și Georgiei în epoca post-sovietică susțin acest act de echilibru.

3. Capacitatea de ofensivă constă în dezvoltarea puterii militare a unui stat. Combinând acest factor cu *proximitatea geografică*, s-a identificat tentația de a forma alianțe, iar distanța fizică uriașă dintre țara amenințată și aliații săi a exacerbat această tentație. Acest factor din teoria echilibrului a lui Walt a fost pe deplin aplicabil țărilor din sfera de influență a fostei Uniuni Sovietice în timpul Războiului Rece. Teoria realistă afirmă că statul, conștient sau inconștient, tinde să atingă un echilibru de putere. Această lucruri se reflectă în situația geopolitică actuală a regiunii Mării Negre: pe de o parte, Federația Rusă, ca element de echilibru; pe de altă parte, regăsim majoritatea celorlalte entități statale, ca puncte de echilibru. Evident, Federația Rusă este dominantă ca urmare a teritoriului și a resurselor sale naturale ce îi permit șantajul economic împotriva țărilor considerate neprietene.

În cadrul binomului de putere Rusia-Turcia, monopolul Federației Ruse asupra pieței energetice europene a fost interpretat de Turcia ca o încercare de a submina poziția acesteia din urmă ca centru regional de putere, forțând-o să accepte un statut inferior în ierarhia puterilor regionale. Turcia se va simți constrânsă în negocierea rutelor energetice regionale. În regiunea Mării Negre Extinse, echilibrul de putere joacă un rol la două niveluri: echilibrul general de

putere,adică situația geopolitică internațională ca parte a unui sistem unic, și echilibrul de putere local, acționând la un nivel inferior.

Echilibrul militar al Mării Negre pare să favorizeze Turcia și Rusia, dar ambele părți interesate au de-a face cu alte teatre. Utilizarea *hard power* este încă o opțiune pentru Rusia pentru rezolvarea conflictelor locale și este încă văzută de țările mai mici ca un instrument pentru rezolvarea provocărilor de securitate generate de conflictele nerezolvate în interiorul sau între țări. Echilibrul militar al Mării Negre devine din ce în ce mai destabilizat. Pe de o parte, capacitățile militare ale Rusiei și Turciei au crescut, iar pe de altă parte, a stagnat sau chiar a scăzut puterea altor țări din Bazinul Mării Negre.

4. *Intențiile ofensive* pot fi analizate din perspectiva calitativă, prin intersecția celor două axe: *proximitate* (apropierea față de Rusia sau apropierea față de NATO) și *influența* celor două puteri în sistemul decizional.

Pentru cele două axe folosim un sistem de măsurare de tip *Likert* în trei clase, astfel:

Axa proximității	Axa capacității de ofensivă	Factorul Putere
+ apropiere mică	+ capacitate de ofensivă mică	Putere scăzută
++ apropiere moderată	++ capacitate de ofensivă moderată	Putere moderată
+++apropiere mare (afiliere puternică)	+++ capacitate de ofensivă mare	Putere mare

Tabelul 1: Sistem de măsurare de tip *Likert* în trei clase

Cele zece state riverane Mării Negre au fost evaluate cantitativ conform teoriei lui Walt și plasate în funcție de scorurile obținute într-un sistem multi-cadran de tip scalare multidimensională, prin analiza distanțelor sociale prin cei doi factori conform metodologiei sus prezentate.

Voi defini diagrama balanței de putere a Mării Negre prin cele patru cadrane încercând să argumentez situația actuală a zonei de influență pe axa proximității, punând accent atât pe factorii stabili (afinitate ridicată față de Rusia sau de NATO) în corespondență cu capacitate ofensivă mare și putere mare dar și elementele ușor influențabile de cele două mari puteri, care reprezintă mobilități exhaustive ce pot înclina dinamica balanței de putere sau a căror poziție geostrategică nu reprezintă un factor determinant în ecuația dinamicii de putere a Mării Negre.

Cadranul 1: *Apropierea față de Rusia și capacitate de ofensivă mare (influența mare, aliat puternic Rusia, stabil)*

După dezintegrarea fostei Uniuni Sovietice, balanța de putere regională s-a schimbat atât pentru actuala Federație Rusă, cât și pentru fostele state aflate sub conducere politice socialist-comuniste. În ultimii ani, Rusia și-a promovat constant statutul militar și l-a susținut cu o campanie de propagandă fără compromisuri și decisivă. Federația Rusă acordă o atenție deosebită Mării Negre, mai ales începând cu 2007, încercând să-și restabilească statutul de putere de clasă mondială și să obțină recunoaștere.

Prin creșterea puterii militare și a influenței politice, Rusia își depășește concurenții din regiunea Mării Negre. Există indicii că, pe lângă amenințarea asupra independenței Ucrainei, Republicii Moldova și a Georgiei, Rusia își dorește să controleze și navigația în Marea Neagră, protejând astfel atât liniile de comunicații comerciale dar mai ales rute preponderent energetice, reușind să intimideze state membre NATO, ca România, Bulgaria și chiar și Turcia, și obținândca efect interzicerea trupelor NATO să pătrundă în regiunea din spațiul Mării Negre

Cadranel 2: Apropierea față de NATO și capacitatea de ofensivă mare (influența mare, aliat puternic NATO, stabil)

Regiunea Mării Negre este, din perspectiva NATO, flancul de sud-est al alianței. Prin urmare, răspunsul NATO la consolidarea apărării și apărării regionale nu este surprinzător. Aceste acțiuni sunt o manifestare a hotărârii NATO de a asigura descurajare eficientă și apărarea colectivă de încredere în timp de pace. Având în vedere realitățile regionale și provocările de securitate, NATO și-a consolidat sistemul de prevenire și apărare în regiune. Aceste măsuri demonstrează fermitatea și consecvența NATO în asigurarea apărării colective în regiune și prevenirea eficientă a conflictelor. Pentru NATO, aceasta este, evident, o provocare, deoarece toate aceste conflicte sunt foarte probabil să destabilizeze rapid întreaga regiune.

Dacă Statele Unite încurajează țările din regiunea Mării Negre să-și consolideze puterea navală, vor beneficia de aceasta. România, în special, poate beneficia de achiziționarea de echipamente militare navale pentru a echilibra avantajele actuale ale Rusiei. Strategia SUA în Marea Neagră pentru 2021 și ulterior ar trebui să se concentreze pe încheierea conflictelor prelungite din regiune înainte de a stabili securitatea economică, maritimă sau energetică.

Turcia este una dintre principalele forțe militare ale NATO din regiune și are suveranitate asupra Bosforului, dar poate fi un aliat provocator și solicitant, deoarece are cea mai mare armată din regiunea Mării Negre. Forțele aeriene turcești ocupă o treime din capacitățile forțelor aeriene ale țărilor de la Marea Neagră, iar marina din Ankara pare a fi cea mai eficientă din regiune.

Ucraina pare să aibă a doua cea mai mare armată din regiunea Mării Negre. Înainte ca Rusia să anexeze Crimeea, Ucraina avea cel mai ridicat potențial de putere maritimă din Marea Neagră. Crimeea a oferit Kievului Sevastopolul, cel mai bun port de la Marea Neagră, precum și cea mai lungă coastă din regiune și cea mai mare platformă continentală. Cu toate acestea, puterea navală a Ucrainei este constrânsă de restricțiile severe de finanțare și de provocări structurale. Ucraina se confruntă cu cea mai urgentă și imediată amenințare din regiune. Pentru Ucraina, consolidarea cooperării cu Alianța Transatlantică, în special în domeniul maritim, este crucială pentru capacitatea de a rezista agresiunii rusești și de a asigura stabilitatea economică.

Fiind al treilea cel mai mare participant naval din Marea Neagră, Grecia se confruntă cu dificultăți financiare și trebuie să reducă cheltuielile militare, planurile de modernizare și achizițiile militare. România și Grecia au armate similare ca mărime, fiecare reprezentând 11% din armatele Mării Negre. Conform standardelor NATO, pregătirea de luptă a armatei române este estimată a fi între 70% și 90%¹¹ din capacitatea ei totală. Bulgaria, ca România, este îngrijorată de problemele de securitate, dar nu este dispusă să se confrunte cu Moscova, subliniind că Rusia este principala amenințare de securitate la adresa Bazinului și este dornică să militarizeze în continuare marea. Generalul Hodges a susținut aceeași opinie, spunând că „România, Bulgaria, Georgia și Ucraina sunt țări care doresc să vadă Turcia jucând un rol mai important în regiunea Mării Negre. Cu toate acestea, Turcia nu are suficientă putere în Occident pentru a-și susține acest rol mai ales într-un conflict cu Kremlinul. Reconstruirea relațiilor bazate pe încredere este cheia”¹².

¹¹ Igor Delanoë, „Military Balance in the Black Sea Region”, in *Russian International Affairs Council*, 2016, disponibil la

<https://russiancouncil.ru/en/blackseamilitary-romania> (accesat pe 22 noiembrie 2021)

¹² Alexandru Gugoasă, „Regiunea Mării Negre și a Mediteranei de Est dă în clocot. Se redefinesc alianțele și echilibrul de putere din regiune”, în *PressOne*, 31 august 2020, disponibil la <https://pressone.ro/cum-a-ajuns-flancul-estic-al-nato-sa-stea-pe-un-butoi-cu-pulbere> (accesat pe 22 noiembrie 2021).

Cadrantul 3: Aproximarea față de Rusia și capacitate ofensivă mică (influență scăzută, capacitate de influență scăzută)

Conflictele post-sovietice prelungite (numite uneori „înghețate”) sunt concentrate în regiunea Mării Negre. Ele au creat „zone gri” care ar putea (sau chiar o fac) să „alimenteze” fenomene precum criminalitatea, contrabanda și radicalizarea. Rusia a folosit aceste „slăbiciuni” pentru a intimida politic noile state independente din fosta Uniune Sovietică. Majoritatea experților ruși cred că Moscova a făcut acest lucru în principal pentru a-și urmări poziția de înaltă putere și obiectivul strategic de a stabili o zonă de influență privilegiată.

Faptele dure susțin această afirmație. Cea mai recentă și posibil cea mai gravă amenințare la adresa arhitecturii europene de securitate care a contestat în mod deschis ordinea mondială stabilită a avut loc în regiunea Mării Negre: conflictul dintre Rusia și Georgia în 2008, anexarea ilegală a Crimeii în 2014 și activitățile sale destabilizatoare în estul Ucrainei.

În ceea ce privește cheltuielile militare, cei doi „lideri” principali ai „cartierului comun” sunt Georgia și Armenia. În Caucaz, armata cu cea mai mare forță este cea din Azerbaidjan, urmând Armenia și Georgia.

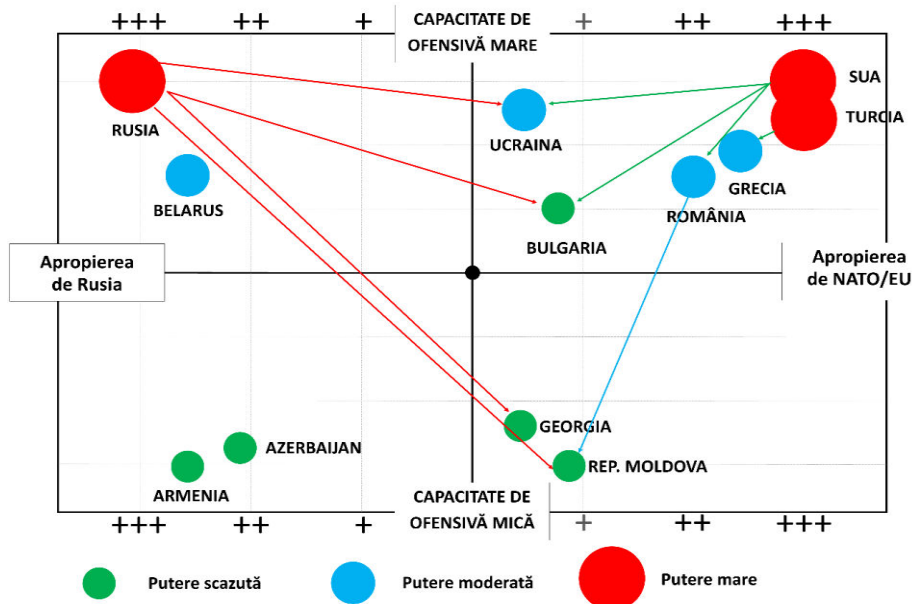
Cadrantul 4: Aproximarea față de NATO și capacitate ofensivă mică (influență scăzută, capacitate de influență scăzută)

NATO a declarat în repetate rânduri că alianța nu intenționează să desfășoare trupe în Europa de Est și Sud-Est. Cu toate acestea, anexarea ilegală a Crimeii de către Rusia a determinat alianța să-și îndeplinească sarcina principală – apărarea colectivă – și să-și asigure credibilitatea. Au fost luate măsuri pentru a consolida prezența NATO în regiunea Mării Negre, care este un răspuns defensiv și proporțional la utilizarea de către Rusia a puterii militare împotriva vecinilor săi de la Marea Neagră. În același timp, aliații au convenit să mențină canale deschise de comunicare cu Rusia, demonstrându-și disponibilitatea de a asigura predictibilitatea și transparența.

Georgia este unul dintre partenerii NATO și poate crește oportunitățile de a promova o gamă largă de interacțiuni politice și practice. Capabilitățile militare ale Georgiei au fost grav slăbite în conflictul cu Rusia, dar ea are o relație strânsă cu alianța și este unul dintre cei mai apropiați parteneri ai săi.

La solicitarea Guvernului Republicii Moldova, NATO și-a consolidat și angajamentul față de aceasta, în sensul de a sprijini consolidarea instituțiilor de apărare și reformele. Moldova este vitală pentru dinamica securității regionale. Cu toate acestea, cele două țări ar putea încerca să joace un rol în inițiative regionale și salută prezența Statelor Unite și a altor țări occidentale pentru a desfășura exerciții și programe ample de antrenament.

Iată rezultate obținute și prezentarea diagramei din perspectiva celor 3 factori din teoria lui Walt (putere, proximitate și capacitatea de ofensivă) dar și a relațiilor de influență ale Rusiei (în cadrul 2 și 3) dar și ale NATO/UE (în cadrul 2 și 4).

Echilibrul de putere simplu din regiunea Mării Negre se manifestă în perechea de putere Rusia-Turcia, în timp ce echilibrul de putere complex se stabilește între Rusia-NATO-Turcia-UE. Odată cu invadarea Georgiei în 2008 și cu anexarea Crimeei în 2014, Federația Rusă a rupt simplul echilibru de putere în regiune, dar balanța a fost restabilită: pe de-o parte, UE a adoptat sancțiuni economice împotriva Moscovei, iar pe de altă parte, de Alianța Nord-Atlantică a consolidat desfășurarea de trupe și arme pe aripa de est și a desfășurat exerciții militare bilaterale și multinaționale în apele Mării Negre și la granițele terestre și aeriene ale țărilor est-europene.

Pe de altă parte, rezultatele obținute și prezentate în diagrama de mai sus conferă o viziune holistică la nivelul regiunii Mării Negre cu privire la interacțiunea celor trei factori din teoria lui Walt în cadranul 2 dar și în cadranul 3. Perspectiva este cu atât mai interesantă cu cât unele țări considerate cu capacitate de ofensivă mică și medie și caracterizate cu putere de foc mică (inclusiv Ucraina care, după anexarea Crimeei, a pierdut mai mult de 70%¹³ din puterea de foc) asigură dinamica echilibrului de putere la nivelul Regiunii Mării Negre.

Observăm empiric că, deși sunt în cadranul 2 și 3, ce indică pe axa proximității apropierea de NATO, unele din aceste state fiind și sub influența UE, constatăm pe orizontală o presiune a Rusiei în special asupra țărilor provenite sau în relație cu fosta URSS. Astfel, dacă țările din cadranul 4 au o dinamică predictibilă, concluzionăm că dinamica echilibrului de putere în cadrul Regiunii Mării Negre este asigurată pe fondul axei proximității de țările cu capacitate medie de ofensivă, care sunt și capabile să-și expună punctul de vedere având în același timp o relație foarte bună în triunghiul SUA-Turcia-UE, dar care sunt și motivate să-și apere integritatea teritorială istorică, fiind afectate în trecut de imixtiunea Imperiului Rus în politica teritorială.

A doua grupă ce influențează dinamica echilibrului de putere la nivelul regiunii sus amintite o reprezintă statele „noi”, cu construcție fragilă, ieșite de sub influența Rusiei și intrate sub „aripa protectoare” a influenței occidentale, interesată să aloce resurse importante (materiale și umane) care să compenseze cei doi factori: *puterea și capacitatea de ofensivă*.

¹³ Igor Delanoë, *op. cit.*

Cu toate acestea, NATO are unele limitări. Faptele au dovedit că este dificil să se adapteze și să răspundă la tactici și amenințări mixte prin analiza detaliată a acțiunilor rău intenționate ale Rusiei. Cu toate acestea, NATO are un partener natural care poate aduce mai multă valoare adăugată tuturor provocărilor de mai sus – alianța poate crește realizarea valorii prin promovarea democrației și a bunei guvernări –, aceasta fiind piatra de temelie a realizării stabilității de durată și pe termen lung în regiune.

România și Bulgaria în balanța de putere din Regiunea Extinsă a Mării Negre

Economia balanței de putere și mediul geopolitic în schimbare impune acum României să-și reconsidere prioritățile regionale în conformitate cu realitățile dinamice actuale și să-și asume responsabilități legate de prietenii și de aliații săi. Atât România, cât și Bulgaria favorizează o prezență mai mare a SUA și a NATO în regiune.

România are o poziție matură și echilibrată față de aceste evenimente, făcând apel la restabilirea calmului și a negocierii, arătând în același timp solidaritate cu principalii săi aliați strategici. După aderarea la NATO, la Uniunea Europeană și la poziția comună a Forțelor Aliate față de vecinii estici și Balcanii de Vest, România și-a consolidat poziția de securitate națională și și-a întărit legăturile cu propriul sistem de valori și cu sistemul de valori sub egida dezvoltării durabile.

După evenimentele din 2014, România a conștientizat pericolele geopolitice ale Mării Negre și a devenit membră activă a Uniunii Europene și NATO prin modernizarea armatei. România consideră Marea Neagră ca o prioritate strategică, iar datorită proximității față de alți aliați și eforturilor majore de modernizare a capacităților și infrastructurii de mobilitate, este punctul central al alianței. Ea are responsabilitatea de a aduce stabilitate, democrație și prosperitate în regiunea Mării Negre, în special în modelul de securitate regională din ce în ce mai complex pe care îl confirmă în mod regulat.

România a investit multă energie pentru a sublinia rolul strategic al Mării Negre în viziunea Uniunii Europene și a NATO. Pentru a valorifica pe deplin Regiunea Mării Negre la orizontul acțiunii politice occidentale, este posibil să nu existe nicio țară din lume care să consume mai multă energie. De asemenea, a făcut unele eforturi notabile pentru a consolida reziliența regională, inclusiv prin noul *Centru European de Competențe în Domeniul Securității Cibernetice* și prin *Centrul Euro-atlantic de Reziliență*. Din punct de vedere diplomatic, bunele relații ale României cu Turcia reprezintă un câștig pentru cooperarea în regiune. Cu toate că rezultatele sunt încă modeste, niciunul din membrii implicați în regiunea Mării Negre nu poate contesta efortul României și mai mult decât atât, că acest efort este zadarnic și lipsit de sens.

Bulgaria, membru al UE, NATO și al Inițiativei celor Trei Mări (3SI), și-a demonstrat angajamentul pentru consolidarea capacităților și îmbunătățirea securității regionale prin exerciții de alianță și de cooperare militară multinațională. Ea are o relație de securitate din ce în ce mai strânsă cu Statele Unite. În calitate de membru al NATO și al UE, Bulgaria este un partener activ în asigurarea securității regionale. Dacă Bulgaria a fost o țară satelit a Uniunii Sovietice în timpul Războiului Rece, după dispariția URSS, ea s-a întors spre Occident și a câștigat aderarea la NATO și la UE.

Datorită poziționării sale geografice, Bulgaria oferă NATO o prezență importantă în Marea Neagră. În urma incidentului din Ucraina din 2014-2015, Bulgaria a fost expusă unui puternic șantaj economic venit din partea Federației Ruse, aceasta din urmă încercând să-și reconstruiască sfera de influență controlată cândva de Uniunea Sovietică. Bulgaria este încă vulnerabilă la stimulentele și constrângerile rusești. Precauția bulgară față de intervenția politică

rusă și amenințările militare pot duce din nou la reticența de a sprijini inițiative care ar putea enerva Moscova.

Reconfigurări ale balanței de putere în Regiunea Extinsă a Mării Negre

În prezent, modelul geopolitic al Mării Negre este complex și schimbător, întrucât asistăm la reprojectarea ordinii din regiunea extinsă a Marii Negre atât din punct de vedere militar dar mai ales economic, Ucraina devenind un pion economic important în zonă, în contextul resurselor deținute și al integrării Euroatlantice. Până la escaladarea conflictului dintre Rusia și Ucraina, hegemonia Statelor Unite a fost pusă sistematic la îndoială. Din perspectiva contextului noii ordini globale putem anticipa implicarea în Regiunea Extinsă a Mării Negre, a unui jucător global major, China, care dovedește prin interesele sale, o afinitate geopolitică și economică pentru zona Mării Negre.

Zona extinsă a Mării Negre ar putea deveni o arenă de confruntare în negocierea noii ordini globale de către marii actori politici. Rusia își va îndrepta cu siguranță atenția către țările învecinate, în special spre Regiunea Extinsă a Mării Negre. Puterea militară a Federației Ruse la Marea Neagră este reală, în creștere rapidă, și se apropie rapid de Bazinul Pontic, fiind posibil să schimbe treptat raportul de putere din zonă. Devine din ce în ce mai evident că echilibrul geopolitic al lumii se schimbă și, de asemenea, că asistăm la nașterea unei noi ordini mondiale. Pentru prima dată de la Războiul Rece, Statele Unite nu au reușit să mențină hegemonia acestei ordini mondiale din cauza problemelor interne și a jocului geopolitic intensificat dintre Rusia și China.

Concluzii

În acest moment, mai multe tentații hegemonice fac ravagii în zonă. Pentru claritate, putem chiar presupune că bătălia finală pare să fie între două ispite locale și două ispite alogene. Două dintre ele sunt locale (cea rusă și cea neo-otomană) și sunt reaparițiile imperiilor, izvorâte din istoria îndelungată a exercitării hegemoniei locale în regiune. Cea de-a treia, alogenă, este derivată din proiecția mitologică a Orientului și este legarea de Europa prin multe rute ca Drumul Mătăsii. În cele din urmă, a patra tentație (tot alogenă) a apărut recent manifestată de inițiative suprapuse: UE are nevoie de autonomie globală și strategică, răspunsul NATO la ambițioasa arhitectură hegemonică a Moscovei și construirea (anti) hegemoniei Statelor Unite ș.a.m.d.. În această competiție, nicio tentație de hegemonie nu va fi învinge: Mărea Neagră nu va avea un singur hegemon pentru o lungă perioadă de timp.

Rusia încearcă să-și restabilească sfera de influență, vizând spațiul Comunității Statelor Independente, să blocheze sau să încetinească procesul de extindere a NATO în Estul Europei și în Caucaz și să mențină controlul privind accesul statelor europene la resursele energetice din zona Caspică. În ambiția sa de a deveni un centru regional de putere, Turcia și-a demonstrat capacitatea de a participa la confruntarea diplomatică și economică pentru a obține resurse naturale în Mărea Caspică, iar în ochii UE a devenit o alternativă viabilă pentru asigurarea viitoarelor rute energetice. Este demn de remarcat faptul că puterea marinei turce depășește cu mult flota rusă de la Mărea Neagră din Crimeea.

Statele Unite, care urmăresc să mențină hegemonia în „noua ordine mondială” după dezintegrarea Uniunii Sovietice, consideră Mărea Neagră, singura zonă maritimă în care nu poate intra, drept o „regiune de interes vital”. Potrivit Statelor Unite și Regatului Unit, NATO este principalul furnizor de securitate în regiunea Atlanticului European, care include și Mărea Neagră. Prin urmare, Mărea Neagră ar trebui transformată într-un lac NATO.

Ideea principală a „Marii Table de Șah” și a „Mării Negre extinse”, care se suprapune și cu strategia americană, este de a împiedica potențialii oponenți ai hegemoniei americane să devină adevărați oponenți și să formeze alianțe regionale. Regiunea Mării Negre este încă o zonă de concurență importantă. Această confruntare și amenințarea pe care o reprezintă se poate dezvolta până la punctul în care, în cele din urmă, vor împinge lumea în pragul unui nou război, dar aceste probleme pot fi rezolvate prin diplomație și calm, ceea ce este vital pentru stabilitatea regiunii. Dar apele Mării Negre par să se fi învolburat destul de mult.

Bibliografie

BULL, Hedley, *Societatea anarhică. Un Studiu Asupra Ordinii în Politica Mondială*, Editura Știința, 1998.

CARRERE, D'Encausse Hélène, *Imperiul Eurasiei: o istorie a Imperiului Rus de la 1552 până astăzi*, traducere Anca Irina Ionescu, *Orizonturi*, București, 2008.

CELAC, Sergiu, *De ce contează Marea Neagră. Istoria nu este numai despre trecut*, New Strategy Center, 2016.

CRENGANIȘ, Alexandru-Marian, „Extinderea Construcției Europene în zona extinsă a Marii Negre. Balcanii de Vest”, în *Asociația Casa Mării Negre*, 2021.

DELANOE Igor, „Military Balance in the Black Sea Region”, în *Russian International Affairs Council*, 2016.

GUGOAȘĂ, Alexandru, „Regiunea Mării Negre și a Mediteranei de Est dă în clocot. Se redefinesc alianțele și echilibrul de putere din regiune”, în *PressOne*, 2020.

LIEVEN, Dominic, *Dilemmas of Empire 1850-1918. Power, Territory, Identity*, în *Journal of Contemporary History*, vol.34, nr. 2, aprilie 1999, pp. 172-185.

MALIȚA, Mircea și DUNGACIU, Dan, *Istoria prin ochii diplomatului. Supraviețuirea prin diplomație, „deceniul deschiderii”(1962-1972) și crizele globale*, Editura RAO, București, 2015.

POPESCU, Dorin, „Regiunea Mării Negre, poligon de testare a unei noi ordini mondiale”, în *Asociația Casa Mării Negre*, 2021.

WALT, Stephen M., „Alliance Formation and the Balance of World Power”, in *International Security*, vol. 9, nr. 4, 1985, pp.3-43.